

Oppilashoitajien näkemys kuvakommunikaatiosta ja sen tarpeellisuudesta koulussa autisteille ja kehitysvammaisille oppilaille

Mirva Alaluusua

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Oppilashoitajien näkemys kuvakommunikaatiosta ja sen tarpeellisuudesta koulussa
autisteille ja kehitysvammaisille oppilaille

Mirva Alaluusua
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö
Helmikuu, 2021

Mirva Alaluusua

Oppilashoitajien näkemys kuvakommunikaatiosta ja sen tarpeellisuudesta koulussa autisteille ja kehitysvammaisille oppilaille.

Vuosi

2021

Sivumäärä

30

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kuvailla oppilashoitajien näkemys kuvakommunikaatiosta ja sen tarpeellisuudesta koulussa autisteille ja kehitysvammaisille oppilaille. Opinnäytetyön tarkoitus oli saada tietoa, miten kuvakommunikaation merkitys näkyy koulun arjessa autisteilla ja kehitysvammaisilla oppilashoitajan kokemana. Tutkimuskysymykset ovat 1. Miten oppilashoitajat kokevat kuvakommunikaation käytön koulun arjessa? 2. Millaisia haasteita oppilashoitajat ovat kokeneet kuvakommunikaation käytössä? 3. Millaista hyötyä kuvakommunikaatiosta on oppilashoitajien mukaan autisteille ja kehitysvammaisille oppilaille?

Kuvakommunikaatio on yksi puhetta tukevista ja korvaavista menetelmistä, AAC (Augmentative and Alternative Communication). Kommunikaatiokeino puute voi aiheuttaa haasteita käyttäytymisessä autisteilla ja kehitysvammaisilla oppilaille.

Opinnäytetyö on tutkimusstrategialtaan laadullinen aineistopohjainen opinnäytetyö. Opinnäytetyötä varten laadin lomakehaastattelun, jonka lähetin sähköpostitse neljälle oppilashoitajalle. Oppilashoitajat työskentelivät pienluokilla vammaisopetuksessa luokilla 1-9. Haastattelu oli avoin lomakehaastattelu, ja kysymykset pohjautuivat tutkimuskysymyksiini. Aineistona käytin lisäksi aiempia julkaisuja opinnäytetyön aiheeseeni liittyen. Aineiston analysoin sisällönanalyysillä.

Tuloksissa ilmeni, että kuvakommunikaation tarpeellisuus koulussa koettiin luontevaksi ja hyödylliseksi, mutta haastavaksi kommunikaatiomenetelmäksi. Oppilashoitajien mukaan kuvien käyttö kommunikaation tukena on koulussa aktiivista. Se on nopea keino pienissä asioissa, esimerkiksi janon ilmaiseminen. Kuvien avulla siirtymät tilanteesta toiseen ja muutokset toiminnassa onnistuvat paremmin. Suurimmiksi haasteiksi koettiin ajan puute sekä koulutuksen vähäisyys.

Opinnäytetyön tulosten perusteella koulussa kuvakommunikaatio nähdään hyödyllisenä menetelmänä. Kuvakommunikaation käyttämiseen tarvitaan aikaa ja harjoittelua. Monien kuvien joukosta oikean löytyminen voi olla hidasta, mutta palkintona on ymmärretyksi tuleminen.

Mirva Alaluusua

Special needs assistants` views on picture communication and its necessity in school for autistic pupils and pupils with developmental disabilities.

Year

2021

Pages

30

The aim of this Bachelor thesis was to describe the special needs assistants` views on picture communication and its necessity at school for pupils with autism and developmental disabilities. The purpose of the thesis was to obtain information on how the importance of picture communication is reflected in the everyday life of a school with autism and developmental disabilities experienced by a special needs assistants.

The research questions are 1. How do special needs assistants experience the use of picture communication in everyday school life? 2. What challenges have special needs assistants experienced in using picture communication? 3. According to special needs assistants what are the benefits of picture communication for pupils with autism and pupils with developmental disabilities?

Picture communication is one of the methods that supports and replaces speech, AAC (Augmentative and Alternative Communication). Lack of a means of communication can pose challenges to behavior in pupils with autism and developmental disabilities.

The thesis is a qualitative data-driven thesis. For the thesis an interview form was prepared and emailed to four special needs assistants. The special needs assistants worked in small classes in disability education on grades 1-9. The interview was an open-form interview, and the questions were based on the research questions. As data of the thesis previous publications related to my thesis topic were used. The material was analyzed with content analysis.

The findings showed that the need for picture communication at school was perceived as a natural and useful but challenging method of communication. According to special needs assistants the use of pictures to support communication is active at school. It is a quick way to do small things e.g. to express thirst. With the help of pictures transitions from one situation to another and changes in activities are more successful. The biggest challenges were perceived to be the lack of time and the lack of education.

Based on the findings of the thesis picture communication is seen as a useful method at school. Using picture communication takes time and practice. Finding the right one among the many images can be slow but the reward is getting to be understood.

Keywords: AAC, picture communication, autism, developmental disability

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Koulu oppimisympäristönä	7
3	Opinnäytetyön teoreettinen tausta.....	8
3.1	AAC.....	8
3.2	Kuvakommunikaatio	9
3.3	Autismi.....	10
3.4	Kehitysvammaisuus	10
4	Katsaus proseminaaritutkielmaan.....	11
5	Aineisto ja menetelmät	12
5.1	Tutkimuskysymykset	13
5.2	Lomakehaastattelu.....	13
5.3	Aineiston analyysi	14
6	Tulokset	16
6.1	Kuvakommunikaation käyttö koulussa.....	16
6.2	Havaitut haasteet	17
6.3	Havaitut hyödyt	18
7	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus.....	19
8	Pohdinta ja johtopäätökset.....	20
	Lähteet.....	23
	Kuviot	26
	Liitteet	27

1 Johdanto

Kommunikointi on meille kaikille ihmisille tärkeää ja me tarvitsemme sitä, joka päivä. Kehitysvammaisilla ja autisteilla tämä taito voi olla hyvinkin haasteellista ja asiat voivat jäädä kommunikoinnin heikkouden takia vajaiksi. Puute kommunikaatiokeinosssa voi olla osa syy haasteellisen käyttäytymisen aiheuttajana ja se voi myös hankaloittaa sosiaalisia suhteita.

Kommunikointimme tapahtuu tiedostamattamme ja tiedostaen. Tiedostamatonta ja sanatonta viestintää ovat esimerkiksi eleet, ilmeet sekä kehon kieli. Tiedostavaa viestintää on puhe. Kommunikoitaessa pyrimme tulkitsemaan näitä asioita joka puolelta ympäristöstämme. Kommunikaatiokeinoa miettiessä ja valittaessa, on otettava huomioon yksilö kokonaisvaltaisesti, kehitys ja häneen vaikuttavat ympäristötekijät sekä kokemukset. Kommunikaatiomenetelmän valinta koskee yksilön koko vuorovaikutusympäristöä. (Räsänen 2016, 5-12.)

Aiheeni valinta juuri koskemaan kuvakommunikointia, valikoitui paljolti omien intressieni pohjalta sekä siitä, että olen töissäni koulussa ja päiväkodissa erityislasten ja -oppilaiden kanssa käyttänyt paljon kuvia oppimisen tukemisessa ja ohjaamisessa sekä lapsen oman toiminnanohjauksen tukemisessa. Kokemukseni mukaan kuvat auttavat oppilaita ja lapsia jäsentämään kuultua puhetta sekä auttavat kommunikoimaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa, mikäli puhetta ei syystä tai toisesta ole tai se on vajaata.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on saada tietoa, miten kuvakommunikaation merkitys näkyy koulun arjessa autisteilla ja kehitysvammaisilla oppilashoitajan kokemana. Lisäksi tämän opinnäytetyön avulla voidaan myös saada tarpeellista tietoa niistä käsityksistä, joita oppilashoitajalla on aiheesta ja siten auttaa kehittämään kuvakommunikaation mahdollisuuksia ja käytänteitä. Miten kuvakommunikaation käyttö koetaan arjessa, millaisia haasteita siinä on sekä millaista hyötyä sen käytöstä on.

Opinnäytetyöni on täydennys aiemmin tekemälleni proseminaaritutkielmalleni (Alaluusua 2018) avoimessa yliopistossa erityispedagogiikan aineopintoihin. Silloin proseminaaritutkielmani käsitteli puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia Downin oireyhtymälapsilla ja juuri kuvakommunikaation merkitystä heille. Tarkoitukseni on siis jo aiemmin saadun tiedon pohjalta saada lisää tietämystä kuvakommunikaation hyödyllisyydestä ja tarpeellisuudesta koulumaailmassa.

Opinnäytetyössäni haastateltaviksi valikoituivat oppilashoitajat, jotka työskentelevät moniammatillisen tiimin kanssa ohjaten ja tukien autisteja ja kehitysvammaisia oppilaita koulussa. Moniammatilliseen tiimiin kuuluu esimerkiksi palveluohjaaja, sosionomi (AMK), ja tämä on valmistumiseni jälkeen mahdollinen työtehtäväni. Oppilashoitajilta saatu käytännön tieto ja kokemus auttavat hahmottamaan kokonaisuutta mahdollisessa tulevassa työssä.

Asiasanat ovat AAC, kuvakommunikaatio, autismi ja kehitysvammaisuus. Keskeisimmät tulokset haastatteluissa olivat kuvakommunikaation tärkeys ja nopeus käyttämisessä, sekä ajan käytön haaste.

2 Koulu oppimisympäristönä

Ensimmäisenä tulee mieleen iso kivistä tai tiilestä rakennettu rakennus ja piha, jossa on muutama keinu ja kiipeilyteline, tänä päivänä pihajalkapalloilulle tarkoitettuja ”häkkejä” ja koripallokori, kun mietitään koulua oppimisympäristönä. Oppimisympäristö voidaan jaotella fyysiseen, sosiaaliseen, pedagogiseen ja teknologiseen oppimisympäristöön. Fyysinen oppimisympäristö on koulurakennus, luokkahuoneet ja piha. Sosiaalinen oppimisympäristö käsittää kaiken sen, missä tapahtuu vuorovaikutusta. Pedagoginen oppimisympäristö on opetuksesta ja oppimisesta sekä näissä käytettävistä menetelmistä ja tavoista koostuva. Teknologinen oppimisympäristö on tätä päivää, eli teknologian avulla järjestettyä pedagogista toimintaa. (Majoinen 2019.)

Nykyään on trendikästä rakentaa avoimia tiloja luokkahuoneiden sijaan. Tämä palvelee osaa oppilaista, mutta tuen tarpeessa olevat ja aistiherkkyyksistä kärsivät kokevat tilat huonoina. Tilat ovat isoja, kaikuvia, äänekkäitä eikä omaa rauhaa löydy. Sermit eivät ratkaise tätä ongelmaa. Erityisopetuksen oppilaat ovat vääjäämättä vaikeuksissa. Lähikouluperiaate, mikä on Suomessa periaatteena, ei toteudu heidän kohdallaan.

Virtanen (2012) kirjoittaa artikkelissaan Jälkisanat: Oppilaistaan huolehtiva koulu näin, koulun tulee pystyä huolehtimaan kaikista oppilaistaan, myös tukea tarvitsevista oppilaista. Pedagogiikka ja tuki tulee aina sisällyttää tukea tarvitsevan oppilaan omiin mahdollisuuksiin ja tarpeisiin. Mahdolliset häirttekijät tulee ottaa huomioon, ja yksi niistä on oppimisympäristö. (Virtanen 2021, 236-237.)

3 Opinnäytetyön teoreettinen tausta

Vuorovaikutuksessa toistemme kanssa kommunikoimme puheella ja eleillä, ja puheella voimme ja pystymme kontrolloida elämäämme. Voimme kysyä asioita ja asioista, voimme kertoa miltä meistä tuntuu sekä voimme jakaa tätä tietoa toisille. Puheen avulla kommunikoitaessa saamme kavereita ja nautimme sosiaalisesta elämästämme. Jos tässä kommunikaatiokeinossa on häiriö, me helposti eristäydymme ja siten sosiaalinen ja emotionaalinen elämä voi olla köyhtynyttä. Tässä opinnäytetyössä haluan tuoda esille kuvien käyttöä kommunikoinnin apuna ja tukena ja sen hyötyä koulun arjessa.

Jokaisella ihmisellä on oikeus olla vuorovaikutuksellisessa kanssa käymisessä sekä ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Suurella osalla kehitysvammaisista ja autisteista on erilaisia puheen tuottamisen ja kommunikoinnin vaikeuksia ja kuvien avulla tapahtuva kommunikointi on yksi tapa auttaa. Puhetta tukeva ja korvaava kuntoutus on mahdollista aloittaa milloin vain, mutta hyödyllisintä olisi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Pollari 2011, 10, 13-14.)

AAC-kommunikaatiosta on havaittu olevan huomattava apu tutkimuksissa, jotka on suunnattu autisteille. Laakson (2016, 41) tutkimuksessa todetaan, että kommunikaatiossa, oppimisessa, sosiaalisissa tilanteissa sekä haastavan käytöksen- tilanteissa, AAC-menetelmistä on ollut suuri apu. Rämä (2015) tutki väitöskirjassaan pedagogiselta näkökulmalta autismin kirjon oppilaiden sosiaalisuutta, vuorovaikutusta ja kommunikaatiota. Hänen yhtenä tutkimuskohteena oli oma-aloitteinen eli spontaani kommunikaatio. Jotta syntyisi toimiva vuorovaikutus, edellyttää se toimivaa spontaania kommunikaatiota. Lapsien, jotka käyttivät pelkästään kuvia kommunikaatiokeinonaan, on todettu kommunikoivan hitaasti ja harvoin spontaanisti. (Rämä 2015, 11.)

3.1 AAC

AAC (Augmentative and Alternative Communication) eli puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio. AAC-menetelmiä käytetään kommunikaation apuna, jos puhuttua kieltä täydennetään tai korvataan, jotta tulisi ymmärretyksi. Jos puhetta ei koskaan synny, käytetään puhetta korvaavaa kommunikointia (alternative communication) kommunikaatiomenetelmänä. Tähän lukeutuvia keinoja ovat esim. viittomat, kuvat, morsetus ja kirjoittaminen. Puhetta tukeva kommunikaatio (augmentative communication) tukee, auttaa ja on lisänä puhutulle kommunikaatiolle. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 20.)

Suomessa AAC-menetelmistä käytetyimmät ovat suomalaiset viittomakieli ja tukiviittomat sekä graafisista, piirretyistä, menetelmistä pictogrammit, PCS-kuvat ja bliss-symbolit (von Tetzchnerin & Martinsenin 2000, 40-41). von Tetzchner ja Martinsen (2000, 41) kirjoittavat,

että AAC-kommunikaatiomenetelmiä voidaan käyttää useita tukemassa toisiaan, mutta on tärkeää huomioida AAC-menetelmää tai -menetelmiä valittaessa, miten kyseisen ihmisen aistit toimivat. Parhaan tuloksen saa, kun tutkitaan ihminen kokonaisvaltaisesti. Tärkeää on esimerkiksi huomioida käsien motoriikka ja miten se toimii. Viittomia tuotetaan ja tehdään itse, mutta graafisia, piirrettyjä merkkejä voi heikommallakin motorisella osaamisella.

Nykyisin teknologia ja tietotekniikka on mahdollistanut ja tuonut markkinoille paljon erilaisia kommunikointiin apuvälineiksi tarkoitettuja välineitä. On muistettava kuitenkin apuvälineiden käyttämisen perimäinen tarkoitus kommunikaation tukena ja korvaajana, sen soveltuvuus ja toimivuus apuvälineen käyttäjälle. Sen tulisi olla motivoiva käyttäjälleen ja lähipiirille, jotta sitä käytettäisiin. (Laakso 2016, 49.)

3.2 Kuvakommunikaatio

Laineen (2020) mukaan kuvakommunikaatio tarkoittaa kuvasymbolien käyttämistä kommunikoitaessa yhdessä tai erikseen puheen ja viittomien ohessa. Tavallisten valokuvien käyttäminen kuvakommunikaatiokeinoon voi olla vaikea ymmärtää, koska ei voi tietää, milloin kuva on katseltava kuva, ja milloin se on kommunikaatiossa käytettävä kuva. Tästä syystä pyritään käyttämään piirrettyjä, ääriivallisia kuvia, esimerkiksi PCS-kuvat, kun kommunikoidaan kuvilla. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 36-37.)

PCS-kuvat (Picture Communication Symbols) on kehitetty Yhdysvalloissa ja ne ovat maailmassa laajasti käytetty kuvajärjestelmä. PCS-kuvat ovat yksinkertaisia kuvia ja kuvassa on mukana kuvaa vastaava sana. Niitä on helppo piirtää myös itse. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 31.) PCS-kuvia käytetään esimerkiksi AAC-kansioissa ja SymWriter®-kuvatyökaluohjelmassa.

Katteluksen (2015, 5) mukaan yksi menetelmistä, joita kuvakommunikaatiossa käytetään, ovat AAC-kansiot, eräänlaiset kuvakansiot. AAC-kansioissa on erilaisten kategorioiden (mm. verbit, paikat, pikalausahdukset) alle koottu tavallisimpien kuvien symbolit, ja yksi kansio saattaa sisältää tuhansia kuvia. AAC-kansiot tehdään useimmiten yksilöllisesti, puheterapeutin kautta. Kansion käyttäjän kasvamisen ja kehittymisen myötä, tarve lisäkuville kasvaa. Kuvia kommunikaation tukena ja apuna käytetään esimerkiksi sosiaalisissa tarinoissa, aamupiireissä, toimintatauluissa (esim. kirjastossa asioiminen) ja reissuvihoissa.

Tietotekniikan suuri merkitys arkipäivässä ja nykyisessä elämässämme näkyy erilaisten kannettavien tietokoneiden, tablettien ja niihin saatavien kommunikaatiomenetelmäsovellusten, applikaatioiden, lisääntyvänä määränä. Tietokoneille

ja tableteille on saatavilla erilaisia kuvanteko-ohjelmia, joilla voi kirjoittaa esimerkiksi kuvallisia ohjeita. (Räsänen 2016, 11).

3.3 Autismi

Autismi ja autismin kirjo, kuten tänä päivänä diagnosoidaan, on neurologinen häiriö ja oireyhtymä, jota arvioidaan sen ilmenemisenä käyttäytymisessä. Autismiin kuuluu hyvin paljon erilaisia piirteitä ja älyllinen ja toiminnallinen taso vaihtelee laajasti. Sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation ongelmat, asioiden aistiminen sekä erilaiset käyttäytymisen ilmiöt ovat oireita autismin kirjossa. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 23.)

Autismiliiton (2020) mukaan autismi on autismiin kuuluva neurologinen keskushermoston kehityshäiriö. Autismiin liittyy paljon rajoitteita, mutta myös vahvuuksia, kuten esimerkiksi tarkka yksityiskohtien huomaaminen. Aistien välittämä tieto tulkitaan yksilöllisesti ja on tavallisesta poikkeavaa. Autismi todetaan usein siinä vaiheessa, kun lapsen kehitysvaiheessa aletaan opetella vuorovaikutustaitoja.

Näissä vuorovaikutustaidoissa: sosiaalinen kommunikaatio (sanallinen ja sanaton), sosiaalinen vuorovaikutus (tunnistaa tunnetiloja, tunteita sekä ilmaista niitä) ja sosiaalinen mielikuvitus (ymmärtää ja tulkita ajatuksia, toimintaa ja tunteita) on kaikilla autistisilla henkilöillä ongelmia. Autismiin kuuluvat aistien erityispiirteet (esim. yliherkkyys tai aliherkkyys), erityiset mielenkiinnonkohteet (esim. taide, musiikki, liike) sekä toistuva käyttäytyminen ja rutiinit (esim. heijaus, hyvin strukturoitu päiväjärjestys). (Autismiliitto 2020.)

Kuvakommunikaation käyttäminen autistien kanssa on yksi käytetyimmistä kommunikaatiomenetelmistä. Autistit oppivat usein nopeasti ymmärtämään kuvien tarkoituksen jonkin tietyn toiminnan osoituksena. Autisteille kuvat auttavat hahmottamaan toimintaa sekä luovat järjestystä päivän strukturiin. Kuvat auttavat myös autistia ilmaisemaan itseään. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 70.) Kuvien vaihtaminen näyttämään samaa asiaa erikuvalla, on kuin vaihtaisi kieltä, sillä autistit muistavat erittäin tarkasti näkemänsä (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 84).

3.4 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan vaikeutta oppia ja ymmärtää asioita. Oikeanlaisella tuella oppimista ja kehittymistä voi tapahtua. Kehitysvamman asteen mukaan, onko kyseessä lievä vai vaikea, kehitysvammainen voi tulla toimeen suhteellisen itsenäisesti tai sitten hän tarvitsee vahvaa tukea koko elämänsä ajan. Kehitysvammaisuuden syytä on paljon. Kehitysvammaisuus voi johtua perintötekijöistä, ongelmista raskausaikana tai synnytyksessä, lapsuusiässä tapahtuneesta onnettomuudesta tai sairastetusta taudista. Myös äidin alkoholin

tai muiden päihteiden käyttö odotusaikana voi johtaa kehitysvammaisuuteen. (Kehitysvammaliitto 2020.) Kehitysvammaisuuden asteen mukaan kommunikaatio menetelmien valinta on yksilöllistä. Melkein jokainen oppii ilmaisemaan itseään jollakin AAC-menetelmää apuna käyttäen, se on vain löydettävä sekä sitä on käytettävä aktiivisesti. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 196-197).

Kehitysvammaisuus voi olla muutakin kuin hermoston vammoja ja vaurioita. Kehitysvamma voi olla myös jonkin elimen, esimerkiksi raajojen, vamma. Tärkein syy kehitysvammaisuuteen on kuitenkin hermoston kehityshäiriöt ja etenkin aivojen kehityshäiriöt. WHO (maailman terveysjärjestö) luokittelee älyllisen kehitysvammaisuuden henkisen suorituskyvyn estyvyytenä tai epätäydellisyytenä. Erityisesti puutteita kehityksessä ilmenee kognitiivisissa, kielellisissä, motorisissa ja sosiaalisissa taidoissa. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 16-17.)

Älyllistä kehitysvammaisuutta mitataan standardoitujen psykologisten testien avulla. Ajan kuluessa ja opiskelujen ja kuntoutuksen myötä älyllinen kyky voi muuttua. Älyllinen kehitysvammaisuus voidaan luokitella lievä älyllinen kehitysvammaisuus, keskiasteinen kehitysvammaisuus, vaikea älyllinen kehitysvammaisuus ja syvä älyllinen kehitysvammaisuus. Älyllinen kehitysvammaisuus on usein yksi muista ominaisuuksista henkilöllä. Lisänä voi olla muita vammoja ja sairauksia, tällöin puhutaan monivammaisuudesta. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 20-21, 24.)

4 Katsaus proseminaaritutkielmaan

Opiskelin Helsingin avoimessa yliopistossa Erityispedagogiikka ja proseminaaritutkielmani käsitteli puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia Downin oireyhtymälapsilla ja kuvien käyttöä kommunikaation tukena Down-lapsella. Proseminaaritutkielmaani varten tutkin aiempia tutkimuksia sekä perehdyin alan kirjallisuuteen. Työskentelin tuolloin koulussa pienluokalla koulunkäynninohjaajana ja pienluokallamme oli useampi Down-oppilas ja käytimme paljon kuvia tukemassa ja ohjaamassa koulun arkea. Siitä sain ajatuksen aiheeseen. Erityisluokan opettajalla oli vuosien kokemus opetuksesta, lisäksi hän itse oli Down-lapsen vanhempi, joten haastattelin häntä. Lisäksi haastattelin yhden oppilaan vanhempaa ja puheterapeuttia. Haastateltavien määrä väheni aiotusta. (Alaluusua 2018, 12.)

Haastattelut olivat avoimia teemahaastatteluja ja aineiston analysoin sisällönanalyysillä. Tulosten perusteella kuvien käyttö arjessa oli haasteellista, mutta hyödyllistä. Koulussa kuvia käytettiin tukemassa opetusta. Koettiin, että itse kuvakommunikaatiokansio on iso ja painava kantaa, eikä kotona ole oikein paikkaa sen säilyttämiselle. Säilyttämiselle sillä tavoin, että se olisi helposti haettavissa, kun tarve on. Kansion käyttäminen vaatii myös opettelua ja aikaa,

kuvia on paljon ja oikean kuvan löytyminen juuri oikeaan aikaan, voi olla turhauttavaa. (Alaluusua 2018, 13.)

Tulosten perusteella haasteita oli siis kansion suuri koko. Opettaja koki, että koulun ja kodin yhteistyö kommunikoinnissa ei ole yhtenevää. Koulussa kuvia käytetään paljon, mutta kotona se jää tekemättä tai on miniä. Puheterapeutti mietti kuvien kokoa, motorisesti heikon on vaikea hahmottaa ja näyttää pieniä kuvia. Jos taas kuvat olisivat isoja, veisivät ne vielä enemmän tilaa ja kansiot kasvaisivat. Yhtenä haasteena koettiin myös aikuisen läsnäolon puute. (Alaluusua 2018, 14.)

Hyötyä kuvakommunikaatiosta koettiin olevan puheen kehittymisen tukena. Ajan kanssa ja oppiessa, ymmärretyksi tuleminen ja yleisesti aggressiivisuuden ja turhautumisen väheneminen kuvien avulla tunteita ja asioita sanoittaessa, koettiin hyödylliseksi. Aikaa vaativa kommunikaatiomenetelmä, mutta palkitsee käyttäjänsä. Kuvakommunikaatio on laaja ja suuri asia. (Alaluusua 2018, 16.)

5 Aineisto ja menetelmät

Tämä opinnäytetyö on tutkimusstrategialtaan laadullinen opinnäytetyö. Suomalaisissa laadullisen tutkimuksen kirjoissa on vakiintuneesti esiintyneet kuvaukset ihmistieteellinen, pehmeä ja ymmärtävä tutkimus, kun puhutaan laadullisesta tutkimuksesta. Pelkästään nämä kuvaukset eivät kuitenkaan riitä, kun kuvataan laadullista tutkimusta kokonaisuutena. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 16.) Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2013, 161) kirjoittavat, että laadullisessa tutkimuksessa kuvataan todellista elämää.

Valitsin laadullisen tutkimusstrategian sen ihmistieteellisen ja ymmärtävän otteen vuoksi halutessani saada selville haastatteluun vastanneiden oppilashoitajien kokemuksia ja näkemyksiä kuvakommunikaation tarpeellisuudesta autisteilla ja kehitysvammaisilla oppilailla. Metodina opinnäytetyössäni on empiirinen lomakehaastatteluun pohjautuva tutkimusmenetelmä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 184-185).

Tutkimusasetelma tässä opinnäytetyössä on aineistopohjainen. Teoria-aineistoa olen löytänyt internetistä ja kirjastosta ja lisäksi aineistona minulla on haastatteluilla saadut aineistot sekä aiemmin tekemäni proseminaaritutkielma. Aineiston keruumenetelmänä käytän lomakehaastattelua. Haluan pitää haastattelun teeman kaikille samoina, mutta kuitenkin myös vapauden ilmaista kokemuksiaan ja näkemyksiään. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 48; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 194.) Teemat eli aiheet laatimiini haastattelu kysymyksiin

pohjautuivat asettamiini tutkimuskysymyksiin, joihin haastatteluilla toivon saavani vastaukset.

5.1 Tutkimuskysymykset

Kuvakommunikointia on tutkittu aiemminkin, etenkin autisteilla ja päiväkotikäisillä. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on saada tietoa, miten kuvakommunikaation merkitys näkyy koulun arjessa autisteilla ja kehitysvammaisilla oppilashoitajan kokemana. Lisäksi tämän opinnäytetyön avulla voidaan myös saada tarpeellista tietoa niistä käsityksistä, joita oppilashoitajalla on aiheesta ja siten auttaa kehittämään kuvakommunikaation mahdollisuuksia ja käytänteitä.

Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat seuraavanlaiset:

1. Miten oppilashoitajat kokevat kuvakommunikaation käytön koulun arjessa?
2. Millaisia haasteita oppilashoitajat ovat kokeneet kuvakommunikaation käytössä?
3. Millaista hyötyä kuvakommunikaatiosta on oppilashoitajien mukaan autisteille ja kehitysvammaisille oppilaille?

Näihin tutkimuskysymyksiin haen vastauksia avoimilla kysymyksillä ja tulokset analysoin sisällönanalyysillä.

5.2 Lomakehaastattelu

Haastattelu on yksi käytetyimmistä aineistonkeruumenetelmistä. Haastattelu voi olla strukturoitu tai strukturoimaton. Tässä opinnäytetyössä käytän avointa lomakehaastattelua, jossa on valmiit teemat. Haastattelu on menetelmänä tilaa antava ja siten sopii erilaisiin tiedonhankinta tarpeisiin. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 34.) Tässä tutkimuksessa asiaa lähestytään induktiivisesti eli keskeistä on aineisto, joka haastattelulla saadaan. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 136, 143.)

Tällainen avoin lomakehaastattelu antaa mahdollisuuden selvittää informanttien mielipiteitä, ajatuksia, tunteita sekä käsityksiä haastateltavasta aiheesta. Haastattelu antaa mahdollisuuden hienosäätää aiheita sekä vastausten tulkintaa. Tämä tulee ottaa tarkasti huomioon tulosten tulkinnassa. Tämän päivän teknologia mahdollistaa haastattelun tapahtuvan esimerkiksi puhelimitse, sähköisesti sekä tietokoneiden avulla tapahtuvasti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 195, 201, 212.)

Kysymykset ovat ennakkoon jo valmiiksi mietitty aiemmasta aineistosta lähtöisin ja teemoitettu haluttuun muotoon. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 152.) Tällä tarkoitetaan sitä, että kysymysten aihe eli teema on tiedossa, kysymykset eivät ole tarkkaan määriteltyä ja vastaukset voidaan antaa omin sanoin. Olennaista on myös se, että haastattelulla on tiedossa tietty näkökanta, mutta kysymykset ovat avoimia myös uusille esiin tuleville näkökannoille. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 48; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 199, 208-209.)

Lomakehaastatteluun vastaajiksi valikoitui pienluokilla työskenteleviä oppilashoitajia, jotka tekevät töitä autistien ja kehitysvammaisten oppilaiden parissa, ja he ovat kaupungin yhtenäiskoulun henkilökuntaa. Oppilashoitaja on ammattinimike, jota käytetään vammaisopetuksessa oppilaan tukena työskentelevistä ohjaajista. Työ on koulunkäynnissä ohjaamista ja tukemista, sisältäen myös hoidollisempia toimia. Oppilashoitaja on koulutukseltaan esim. lähihoitaja, vammaistyöhön tai lapsiin ja nuoriin erikoistunut, nuorisotyönohjaaja tai sosionomi.

5.3 Aineiston analyysi

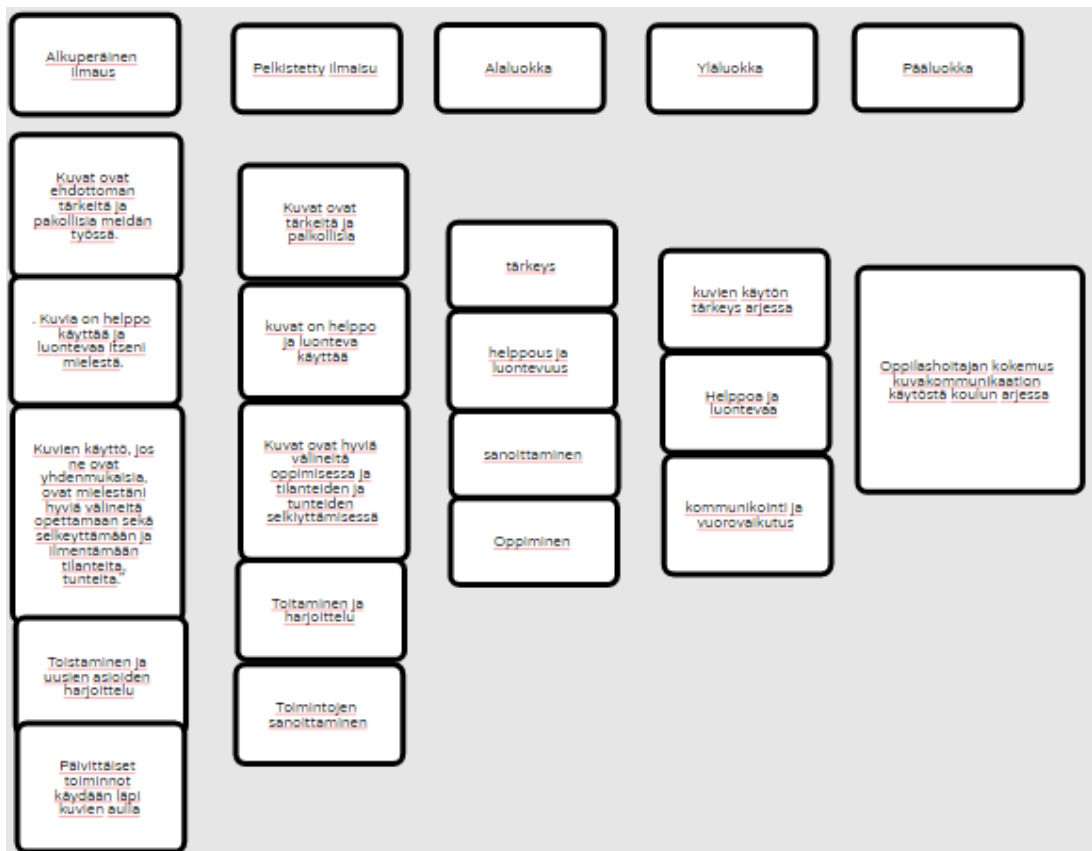
Analyysimenetelmänä opinnäytetyössäni on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Analyysimenetelmä valikoitui aineiston keräämisestä avoimen lomakehaastattelun avulla. Aineiston analyysi on vaihe, jossa selviää millaisia vastauksia tutkimuskysymyksiin, on saatu. Aineistolähtöisessä analyysissä on tarkoituksena saada selkeä kuvaus asiasta, josta haastattelulla pyrittiin saamaan tietoa. Aineiston sisällönanalyysillä koetetaan saada aineistosta yleinen asia esille tiivistettynä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117-118, 121; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 221.)

Aineistoa päästään analysoimaan esitöiden jälkeen. Ensimmäisenä aineisto on tarkastettava mahdollisten virheiden tai puutteellisten tietojen takia. Toiseksi tietoja täydennetään, jos näyttää, ettei tiedoista tule ilmi haluttu tieto tutkimuskysymyksiin. Kolmanneksi aineisto tulee järjestellä. Nämä on hyvä tehdä mahdollisimman hyvissä vaiheissa aineiston kokoamisen jälkeen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 221-223.)

Kun aineistolle on tehty esityöt, voidaan aloittaa sisällönanalyysi tai erittely. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin kolmijakoa on kuvattu aineiston redusointina (pelkistäminen), aineiston klusterointina (ryhmittely) sekä teoreettisten käsitteiden luomisena (abstrahointi). Tässä opinnäytetyössä ei luoda teoreettisia käsitteitä. Redusointi eli pelkistäminen tarkoittaa, että aineisto käydään tarkasti läpi ja otetaan ylös kaikki asiat, mitkä liittyvät tutkimuskysymyksiin. Redusoidut osat voidaan kirjoittaa erivärein eri paperille, joista ne klusteroinnin aikana ryhmitellään. Aineistosta pelkistetyistä asioista tehdään alaluokkia sisällön mukaan. Näitä alaluokkia edelleen työstetään, ja luokitellaan yläluokiksi,

jotka lopulta muodostavat pääluokkia. Pääluokat ovat yhteydessä tutkimuskysymyksiin. Abstrahoinnissa tulokset kuvataan teoreettisiin käsitteisiin liitettyinä ja tuloksissa esitetään teemat, jotka kuvaavat empiiristä aineistoa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-127.)

Haastattelut litteroin yksi kerrallaan ja kirjoitin käsin paperille. Haastatteluista pyrin löytämään vastaukset tutkimuskysymyksiini. Tämän tein kaikkien neljän haastattelun kohdalla. Ensin kokosin vastaukset kaikkien kysymysten perusteella yhteen, syntyi alkuperäiset ilmaisut. Alkuperäiset ilmaisut muutin pelkistettyyn muotoon. Sen jälkeen pelkistetyistä ilmaisuista kokosin alaluokat etsimällä samankaltaisuuksia. Alaluokista kokosin yläluokat. Yläluokissa yhdistin aiemmin laaditut luokat ja sain vastaukset tutkimuskysymyksiini, pääluokat, ja tulokset esittelen seuraavissa alaluvuissa. Alla esimerkki aineiston analyysistä Tuomea ja Sarajärveä (2018, 125-126) mukailleen.

Kuvio 1: Esimerkki aineiston analyysistä

6 Tulokset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli avoimen lomakehaastattelun avulla selvittää, oppilashoitajien näkemystä kuvakommunikaatiosta ja sen tarpeellisuudesta koulussa autisteille ja kehitysvammaisille oppilaille. Lomakehaastattelun toteutin neljälle oppilashoitajalle. Kysymykset lomakehaastatteluun olin etukäteen tehnyt, teemoittaen apukysymykset tutkimuskysymyksiin sopiviksi. Kysymykset olivat myös avoimia, että saisin vastausten avulla informanttien omia ja vapain sanoin kertomia näkökulmia ja mielipiteitä liittyen tutkimuskysymyksiini. Vastaukset sain yksilöllisesti, ilman nimi ja muita tunnistetietoja. Vastaukset tallensin pilvipalvelimelle ja tietokoneelleni sekä tulostin paperiversiot omaan käyttöni analysointia varten.

6.1 Kuvakommunikaation käyttö koulussa

Opinnäytetyöni ensimmäinen tutkimuskysymys: Miten oppilashoitajat kokevat kuvakommunikaation käytön koulun arjessa? Kaikki neljä informanttia, olivat yhtä mieltä siitä, että kuvakommunikaation käyttö on ehdottomasti tärkeää, mutta myös aikaa vievää. Kuvakansion käyttö koettiin hitaaksi, mutta kuvakorttien käyttäminen oli luontevaa ja nopeaa käyttää.

”Kuvat ovat ehdottoman tärkeitä ja pakollisia meidän työssä. Kuvia on helppo käyttää ja luontevaa itseni mielestä.” (Informantti 1)

”Kuvien käyttö, jos ne ovat yhdenmukaisia, ovat mielestäni hyviä välineitä opettamaan sekä selkeyttämään ja ilmentämään tilanteita, tunteita.”
(Informantti 2)

Vastauksien perusteella kuvien käyttö koulussa tuo päivään struktuuria, mikä hyödyttää kaikkia oppilaita. Koettiin myös, että kuvat ovat konkreettisia ja selkeitä ja ne voivat olla tärkeämpiä kuin sanat autistiselle ja kehitysvammaiselle oppilaalle. Kun käytetään kuvia kommunikoinnin tukena ja apuna, tulee huomioida jokaisen oppilaan yksilöllinen kehitys ja se, mikä on hänen paras tapansa ilmaista itseään. Kuvakansion käyttäminen on toiselle kieli tai puheen tuki, joten aikuisen tulee osata auttaa ja ohjata sen käyttöä.

”Toistaminen ja uusien asioiden harjoittelu.” (Informantti 3)

”Kuvakorttien käyttö on luontevaa ja nopeaa. Ne ovat koulussa aina lähellä: päiväjärjestys pulpetilla, taululla, avainnipussa, aamuinfokansiossa.”
(Informantti 4)

Vastauksien mukaan koulun merkitys kuvakommunikaatiossa on autisteille ja kehitysvammaisille oppilaille suuri. Koulussa tuetaan, ohjeistetaan ja käytetään kuvakommunikaatiota aktiivisesti sekä ylläpidetään arjen tilanteissa. Opettajien ja oppilashoitajien ammattitaitoon koettiin kuuluvan kuvakommunikaation käyttäminen ja suhtautuminen siihen on avointa, ammattitaitoista, myönteistä ja aktiivista.

Oppilashoitajilta saamieni vastausten perusteella koettiin koulun merkitys kuvakommunikaation käytössä toistamiseksi ja uusien asioiden harjoitteluksi. Kuvakommunikaatiota käytetään päivittäin toimintojen, tunteiden, kysymysten ja vastauksien kertomiseen. Koettiin myös, että koulun luoma turvallinen ilmapiiri saa oppilaan tekemään kuvakansion avulla kysymyksiä koulun henkilökunnalle.

Laakso (2016) ja Rämä (2015) tutkivat etenkin autisteilla käytettyä kuvakommunikaatioita ja tulosten perusteella havaittiin siitä olevan suuri apu. Etenkin kommunikaatiossa, oppimisessa, sosiaalisissa tilanteissa sekä tilanteissa, joissa oli mukana haastavaa käytöstä. Oma-aloitteisen kommunikaation edellytetään olevan toimivan vuorovaikutuksen peruste. (Laakso 2016, 41; Rämä 2015, 11.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että kuvakommunikaation käyttö koulussa autisteilla ja kehitysvammaisilla oppilailla on hyödyllistä, mutta aikaa vievää.

6.2 Havaitut haasteet

Toinen opinnäytetyöni tutkimuskysymys: Millaisia haasteita oppilashoitajat ovat havainneet kuvakommunikaation käytössä? Vastausten perusteella voidaan todeta kuvakansioiden suuren koon ja laajuuden olevan haaste. Oppilas ei käytä kuvakansiota kommunikoinnin tukena, jos kuvat ovat sellaisia, joita ei käytetä eivätkä ne kiinnosta. Haasteeksi koettiin myös avuttomuus ja asioiden selvittäminen sekä ymmärtäminen. Pelko siitä, että oppilasta voidaan tulkita väärin, joka puolestaan voi aiheuttaa haasteita käytöksessä.

”Välillä pitää olla ”ennustaja”, jotta saa selville oppilaan mielen ja halut.”
(Informantti 1)

”Väärinkäsityksen pelko tai avuttomuus työntekijänä nousevat ensimmäisenä mieleen.” (Informantti 2)

”Asioiden selvittäminen ja niiden ymmärtäminen.” (Informantti 3)

”Kansiot ovat usein liian laajoja.” (Informantti 4)

Vastausten perusteella haasteeksi todettiin ennakointi. Ehditäänkö tilanteisiin puuttua, vaikka kuinka ennakoidaan. Välillä pitää olla ”ennustaja”, jotta tietäisi oppilaiden mielet ja halut. Haasteeksi koettiin myös se, että jos kuvat ja tukiviittomat eivät riitä, millaista monikanavaista ohjausta tarvitaan. Yksi suuri haaste on aika ja sen vähyys.

Kuvakommunikaation käyttäminen on aikaa vievää, oikean kuvan löytyminen juuri oikeaan aikaan. Haaste on myös kuvakommunikaatiomenetelmien koulutusten vähyys. Käytön koettiin olevan työkokemuksen tuomaa, varsinaisia koulutuksia vähän ja ne koettiin lyhyiksi, vain parin päivän mittaisia.

Katteluksen (2015), Laakson (2016) ja Rämän (2015) tutkimuksien mukaan haasteeksi koettiin aika ja sen puute, henkilökuntapula, koulutuksen vähyys sekä kuvakommunikaation avulla tapahtuva kertominen ja sen vähyys. Pollarin (2011, 49) mukaan kuvakommunikaation ei tulisi olla vain aikuisesta lähtevää, vaikkakin aikuisen kysymysten turvin mahdollistetaan lasten tasavertaisuus kommunikoinnissa.

6.3 Havaitut hyödyt

Opinnäytetyöni kolmas tutkimuskysymys oli: Millaista hyötyä kuvakommunikaatiosta on oppilashoitajan mukaan autisteille ja kehitysvammaisille oppilaille? Oppilashoitajien kysymyksiin annettujen vastausten perusteella voidaan todeta, että kuvat ovat välineitä kielen opettelussa, ne mahdollistavat ilmaista ja ”sanoittaa” omaa oloa, tukevat ja vahvistavat oppilaan ymmärretyksi tulemistä sekä kuvien avulla siirtymät ja muutokset toiminnassa onnistuvat paremmin.

”Lasta/oppilasta on helpompi ymmärtää kun kuvat kertovat hänelle jotakin ja osaa niiden avulla toimia.” (Informantti 1)

”Kuvat toimivat välineinä kielen opettelemiseen, toimivat välineinä, jossa yksilöllä on mahdollisuus ilmaista ja ns. sanoittaa omaa oloa.” (Informantti 2)

Kuvakommunikaatio mahdollistaa oppilaan henkilökohtaisten mieltymysten ilmaisemisen. Oppilaan on helpompi ymmärtää, kun kuvat kertovat asian, toiminta onnistuu kuvien avulla ja oppilas osaa itse pyytää kuvien avulla haluamaansa. Kuvakommunikaatioita käyttäen mahdollistetaan tunteista ja tuntemuksista kertominen. Kuvien avulla voidaan reagoida vastavuoroisesti ja ahkera harjoittelu tuottaa tulosta tehden oppilaasta tasavertaisen keskustelijan.

”Huomioidaan oppilaan henkilökohtaiset mieltymykset.” (Informantti 3)

”Kansio tekee oppilaasta tasavertaisemman keskustelijan.” (Informantti 4)

Vastausten perusteella hyödyksi koettaisiin kuvakommunikaation varhainen aloitus, pienestä pitäen. Koettiin, että oppilaat innostuisivat varmasti paremmin, kun pienestä pitäen sanoitettaisiin kuvien avulla tapahtuvaa vuorovaikutusta. Kattelus (2015, 4) toteaa, että kognitiivinen kehitystaso sekä lapsen henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat kuvakommunikaation tasoon ja on tärkeää saada tietoa näistä taidoista ja kyvyistä.

Lopuksi vastausten perusteella voidaan vielä todeta, että jos kuvat olisivat helpommin saatavilla, niitä käytettäisiin enemmän, jos aikaa olisi enemmän kuvakommunikaation mahdollistaminen olisi helpompaa sekä yleisten tilojen kuvittaminen. Näin autistinen ja kehitysvammainen oppilas oppisi tietämään, mitä ovien takana on ja mitä tiloissa tehdään.

7 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus kuuluvat yhteen. Suomen Akatemian tutkimuseettisten ohjeiden (2008) mukaan hyviä käytänteitä ovat esimerkiksi: rehellisyys, huolellisuus, tarkkuus ja avoimuus tuloksissa, eettisesti kestävä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmät, toisten töiden huomioon ottaminen kunnioittaen ja arvon antaminen. (Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet 2008, 5-6.)

Laadullisen tutkimuksen luonteen vuoksi on tärkeää miettiä luotettavuutta ja eettisyyttä tarkasti. Tutkittava voi kokea itsensä uhatuksi ja siten antaa hyväksytyksi koettuja vastauksia. Tutkijan tulee osata tulkita vastaukset oikein ja ottaa huomioon tulosten yleistettävyys. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 206-207.)

Talentian sosiaalialan ammattihenkilön eettisten ohjeiden (2017, 7) mukaan ihmisarvon kunnioittaminen, ihmisten itsemääräämisoikeus sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat eettisen toiminnan keskeisimmät lähtökohdat. Myös Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2013, 25) toteavat saman. On tärkeää kunnioittaa ihmistä ja hänen arvoaan ja oikeuksiaan mahdollistamalla myös kieltäytyminen osallistumisesta haastatteluun.

Opinnäytetyössäni olen pyrkinyt olemaan mahdollisimman tarkka ja huolellinen, kunnioittava ja rehellinen toisten tutkimustuloksiin viitatessani ja opinnäytetyössäni lainatessa. Kysyessäni lupaa tutkittaviltani haastatteluun, kerroin tarkasti, mistä aiheesta aion haastatella ja mihin tarkoitukseen haastattelut tulevat. Kerroin kyselyyn vastaamisen olevan ehdottoman vapaaehtoista ja anonyymiä. Kyselyssä käytetyt aiheet olin määritellyt tutkimuskysymyksiini vastauksia antaviksi ja avuksi avoimeen kyselyyn. Tulokset raportoin niin kuin ne vastauksissa oli tullut ilmi. Näin toimimalla pyrin välttämään omien näkemyksieni vaikutusta informanttien vastauksiin.

Tässä opinnäytetyössäni kerroin haastateltaville etukäteen, että haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Painotin myös vielä, että nimet eivät tule missään vaiheessa ilmi, ja kysymyksiin vastaaminen tapahtuu täysin anonyyminä. Vastaajat olivat vapaaehtoisia sekä työskentelivät pienluokilla, siten he olivat opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiin sopivia vastaajia. Lomakehaastattelun laitoin neljälle oppilashoitajalle sähköpostin välityksellä. Vastaukset sain myös sähköpostitse. Lomakehaastattelussa ei kysytty nimiä eikä muutakaan tunnistettavaa asiaa. Vastaukset tulostin paperille sekä tallensin pilvipalveluun, näin toimiessani saatoin poistaa sähköpostistani viestin lähettäjän, jotta anonyymiyys säilyisi.

Tuloksia analysoidessani, minun tuli pohtia informanteilta saamiani kirjallisia vastauksia, voinko ymmärtää asian väärin ja voiko oma näkemykseni vaikuttaa vastausten tulkintaan ja johtopäätöksiin.

8 Pohdinta ja johtopäätökset

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli oppilashoitajilta lomakehaastattelulla saaduilla vastauksilla saada vastauksia tutkimuskysymyksiini kuvakommunikaation tarpeellisuudesta koulussa autisteilla ja kehitysvammaisilla oppilailla sekä sen hyödyistä ja haasteista. Haastattelu oli metodiltaan teemoihin perustuva avoin lomakehaastattelu ja vastaukset analysoitiin sisällönanalyysillä ja luokittelulla. Samankaltaisia ja aihetta sivuavia tutkimuksia löytyy useita, mutta juuri oppilashoitajien näkemystä kuvakommunikaation tarpeellisuudesta koulussa autisteilla ja kehitysvammaisilla oppilailla ei. Osa laatimistani haastattelu kysymyksistä olisi voinut olla sisällöltään tarkemmin rajattu, mutta informanttien vastaukset antoivat vastaukset asettamiini tutkimuskysymyksiin.

Rämä (2015) tutki autismin kirjon henkilöitä ja heidän pedagogisia tavoitteitaan liittyen kommunikaatioon, vuorovaikutukseen ja sosiaalisuuteen. Kattelus (2015) tutki puolestaan kommunikaatiokansiolla tapahtuvaa kerrontaa liikuntavammaisten kannalta. Pollari (2011) tutki tutkimuksessaan AAC:n käyttöä opetus- ja ohjaustilanteissa ja vuorovaikutustilanteissa. Laakson (2016) tutkimus käsitteli vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käytänteitä, haasteita ja ratkaisuja erityisopetuksessa. Tutkimuksessaan Laakso (2016) keskittyi erityisluokanopettajien, koulunkäynninohjaajien, puheterapeutin ja puhevammaistentulkin näkemyksiin. Aiempia tutkimuksia ja aiempaa omaa proseminaaritutkielmaani apuna käyttäen, työstin opinnäytetyötäni. Muuta aineistoa löytyi Internetistä sekä kirjastosta.

Lomakehaastattelun vastausten perusteella yhteenvedona voidaan todeta, että kuvakommunikaation käyttö koulussa autisteilla ja kehitysvammaisilla on hyödyllistä. Kuvien avulla tuetaan ja ohjataan oppilaita tulemaan ymmärretyksi ja ilmaisemaan itseään.

Kuvakommunikaatioon, kuvakansioiden käyttöön sekä mahdollisten kuvaohjelmien käyttöön toivottiin lisää koulutusta ja aikaa. Ajan koettiin olevan yksi suurimmista haasteista, mikä estää kuvien käytön oppilaiden kanssa koulussa.

Yhteneväistä käytäntöä kaikkien yhteistyötä tekevien taholta toivottaisiin. Koulu tekee aktiivista työtä kuvakommunikoinnin suhteen, mutta koettiin, että kotona ei kuvia käytetä tukemassa oppilasta. Vanhempien kannustamista kuvien ja kuvakommunikaation käyttöön toivottiin lisää. Vanhemmille suunnattua koulutusta lisää, jolla mahdollisesti saataisiin vanhemmat motivoitumaan kuvakommunikaation käyttöön. Erilaisten valmiiden kuvasarjojen olemassaolo, voisi helpottaa oppilaiden käyttäytymistä esimerkiksi taksi matkoilla.

Kaikkien informanttien vastaukset huomioiden tulokset ovat yhteneviä. Kaikki neljä oppilashoitajaa olivat samaa mieltä kuvakommunikaation tarpeellisuudesta ja hyödystä koulussa autisteilla ja kehitysvammaisilla oppilailla. Kuvakommunikaatioiden käyttö arjessa parantaa oppilaiden ymmärretyksi tulemistä, kuvakommunikaatiolla vältetään haastavaa käyttäytymistä ja kuvakommunikaation avulla saadaan oppilaat tuntemaan itsensä tasavertaisiksi keskustelijoiksi.

Kuitenkin aika ja sen puute koetaan haasteeksi. Aikaa kuvien valmistamiseen, etsimiseen ja käytettäväksi saamiseen tulisi saada lisää. Kuvakommunikaation käyttäminen voi olla hidasta oikeiden kuvien löytymisen vuoksi, tilanteet voivat olla jo ohi, kun oikea kuva löytyy. Kuvien saatavuus tulisi olla helpompaa ja nopeammin saatavilla, esimerkiksi kaikilla oppilashoitajilla olisi omat tietokoneet, tabletit tms., joissa olisi kuvaohjelmat valmiina. Näin mahdollistettaisiin kuvien nopea saaminen kommunikointiin. Kuvakansio koettiin isoksi ja laajaksi käyttäjä, se sisältää paljon sellaisia kuvia, joista käyttäjä ei ole kiinnostunut ja ehkä mahdollisesti ei sen vuoksi ole motivoitunut kansiota käyttämään. Koulutus oli yksi, joka nousi ilmi vastauksista. Sitä tarvittaisiin enemmän.

Tulosten perusteella kuvakommunikaation tarpeellisuus koulussa autisteille ja kehitysvammaisille oppilaille on hyödyksi ja sen käyttöä tulee jatkaa. Koulussa autistien ja kehitysvammaisten kanssa työskentelevät opettajat ja oppilashoitajat ovat aktiivisia ja ammattitaitoisia, ja tekevät yhteistyötä moniammatillisesti parantaakseen oppilaiden osallisuutta ja tasavertaisuutta.

Aiemmassa proseminaritutkielmani pohdinnassa mietin jatkotutkimusaiheeksi tutkimuksen näkökulman laajentamista koskemaan koulunkäynninohjaajia. Tässä opinnäytetyössä näkökulma vaihtui Down-oppilaista autisteihin ja kehitysvammaisiin ja näkökulma laajeni oppilashoitajien näkemyksiin. Tulokset ovat yhteneväiset molemmissa, proseminaritutkielmassa sekä opinnäytetyössä.

Eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyen informantit olivat tietoisia vapaaehtoisuudesta ja anonyymiydestä. Haastatteluvastaukset käsitteelin yksin, eikä tunnistetietoja ole saatavilla. Vastaukset pyrin tulkitsemaan oikein ja täysin niin kuin ne oli minulle annettu. Pyrin välttämään väärinymmärryksiä sekä välttämään, etteivät omat näkemyksieni ja kokemukseni vaikuta tuloksiin.

Jatkotutkimusaiheita on paljon. Aihe on niin laaja ja teknologian kehittymisen myötä laajenee edelleen. Miten sovellusten käyttöä kuvakommunikaatiossa voisi hyödyntää? Erilaisia puhe- ja kuvaohjelmia on nyt, mutta valitettavan vähän niitä on arkikäytössä näkyvissä. Näiden apuohjelmien ja sovellusten avulla voitaisiin saada autistien ja kehitysvammaisten oma mielipide ja näkemys kuuluville. Voitaisiin tutkia kuvakommunikaatioita tai laajentaa se koskemaan kaikkia puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikaatioon. Aineistoa tulisi silloin valtavat määrät eikä omat taidot ja aika riittäisi sen analysoimiseen.

Aihe on todella mielenkiintoinen ja laaja. Oma mielenkiintoni aihetta kohtaan kasvaa koko ajan tiedon kertyessä ja syventyessä. Koskaan ei voi tietää, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Kiitollinen saan olla, että olen tämän saanut kokea ja tuntea.

Lähteet

Painetut

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2014. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita (15-17. uudistettu painos). Helsinki: Tammi.

Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY.

Kerola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Virtanen, P. 2012. Jälkisanat: Oppilaistaan huolehtiva koulu. Teoksessa Ikonen, O. & Krogerus, A.(toim.) Ainutkertainen oppija: Erilaisuuden ymmärtäminen ja kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 236-241.

von Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin (2.painos). Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Sähköiset

Autismiliitto 2020. Autismi (F84.0). Viitattu 12.12.2020.

<https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo/autismi>

Kattelus, E. 2015. Monitapaustutkimus kommunikointikansiolla ilmaisevien lasten kerronnan piirteistä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos. Helsinki. Viitattu 30.12.2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201505191217>

Kehitysvammaliitto 2020. Kehitysvammaisuus. Viitattu 12.12.2020.

<https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>

Laakso, M. 2016. Käytäntöä, haasteita ja ratkaisuja vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien käytöstä erityisopetuksessa. Fenomenografinen monimenetelmätutkimus erityisluokanopettajien ja koulunkäynninohjaajien, puheterapeutin ja puhevammaistentulkin näkemyksistä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto,

kasvatustieteiden laitos. Jyväskylä. Viitattu 30.12.2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201701131148>

Laine, K. 2020. Papunet - Kuvat kommunikoinnissa. Viitattu 12.12.2020
<http://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa>

Majoinen, J. 2019. Oppimisympäristö voi edistää tai vaikeuttaa oppilaan tukea monin tavoin. e-Erika 2/2019. Viitattu 29.12.2020. <https://journals.helsinki.fi/e-erika>

Pollari, A. 2011. AAC: n käyttö opetus- ja ohjaustilanteissa. Laadullinen tapaustutkimus AAC:n käytöstä integroidussa päiväkotiryhmässä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos. Jyväskylä. Viitattu 12.12.2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201103061854>

Rämä, I. 2015. Yhdessä luotua: Tutkimus autismin kirjon vuorovaikutuksesta peruskoulun kontekstissa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 377. Helsinki. Viitattu 12.12.2020.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1132-6>

Räsänen, A. 2016. ” Minun vuoro”. Monimenetelmällinen tapaustutkimus PECS - kommunikaatio toiminnan, spontaanin ääntelyn sekä motoristen-, havainnointi- ja jäljittelytaitojen kehittymisestä kahden vaikeasti kehitysvammaisen oppilaan 5kk tutkimusjakson aikana. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, filosofinen tiedekunta, kasvatustieteiden ja psykologian osasto. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 29.12.2020.
<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20160735>

Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet 2003. Viitattu 30.1.2021.
<https://www.aka.fi/globalassets/awanhat/documents/tiedostot/julkaisut/suomen-akatemian-eettiset-ohjeet-2003.pdf>

Talentia 2020. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Viitattu 12.12.2020. <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>

Julkaisemattomat

Alaluusua, M. 2018. Downin oireyhtymä ja puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi. Kuvien käyttö kommunikaation tukena Down-lapsella. Proseminaaritutkielma. Helsingin yliopisto, avoin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Helsinki.

Informantti 1. 2021. Lomakehaastattelu 1/2021. Kerava.

Informantti 2. 2021. Lomakehaastattelu 1/2021. Kerava.

Informantti 3. 2021. Lomakehaastattelu 1/2021. Kerava.

Informantti 4. 2021. Lomakehaastattelu 1/2021. Kerava.

Kuviot

Kuvio 1: Esimerkki aineiston analyysistä	15

Liitteet

Liite 1: AAC-kansio	28
Liite 2: Teemahaastattelukysymykset	29
Liite 3: Aineiston luokittelu	30

Liite 2: Teemahaastattelukysymykset

TEEMAHAASTATTELUKYSYMYKSET

1. Taustatiedot:
 - koulunkäynninohjaaja/oppilashoitaja
 - sukupuoli
 - koulutustausta
 - kauan tehnyt kyseistä työtä?
2. Millainen taustatieto autismista, kehitysvammaisuudesta sekä kokemus heistä?
3. Mikä on tieto ja tuntemus puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikaatiosta, AAC?
4. Millainen on tieto kuvakommunikoinnista?
5. Miten kokee kuvakommunikoinnin käytön arjessa? Onko kuvakorttien käyttäminen vaikeaa/helppoa, luontevaa vai onko helpompi olla ilman kuvia, pärjääkö ilman?
6. Millaisia haasteita koulunkäynninohjaaja/oppilashoitaja on havainnut? Jos motoriset taidot ovat niin karkeat, että tukiviittomat ovat hankalia tuottaa sekä puheen tuottaminen on muutaman sanan ja erilaisten äänteiden varassa.
7. Millaista hyötyä kuvakommunikaatiosta on koulunkäynninohjaajan/oppilashoitajan mukaan? Kuvakommunikaatiokansioita on käytössä koulussa ja niitä käytetään opintojen tukena, kuitenkin vielä ohjaajan aloitteesta. Miten saataisiin oppilaille lisää intoa ja motivaatiota? Miten saataisiin ohjattua oppilaita kuvien käyttöön omaehtoisesti kommunikoinnissa?
8. Miten arki toimii, miten sitä voisi parantaa kuvakommunikaation avulla?
9. Mitä voisi tehdä paremmin?
10. Käytetäänkö tietotekniikkaa hyödyksi kuvakommunikaatiossa?
 - tarpeeksi
 - tarvitaanko lisää
11. Mikä on kodin rooli kuvakommunikaation käytössä? Vanhempien, omaisten?
12. Mikä on koulun rooli kuvakommunikaation käytössä?
13. Mikä on puheterapeutin asema kuvakommunikaation käytössä?
14. Muu mieleen tuleva asia?

